

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОМПЛЕКСНОЇ СИСТЕМИ
ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ**

Анотація

Досліджено основні структурні елементи системи зовнішньоторговельної політики держави в контексті регулювання руху товарів і послуг в умовах поглиблення міжнародного поділу праці. Проаналізовано взаємозв'язок між цими структурними елементами, а також між зовнішньоторговельною та іншими складовими національної економічної політики, як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівнях. На основі аналізу встановлено головні вимоги та засадничі принципи щодо формування і здійснення ефективної всеосяжної зовнішньоторговельної політики держави на сучасному етапі розвитку світогосподарських відносин. Обґрунтовано необхідність розгляду зовнішньоторговельної політики не лише в контексті регулювання міжнародної торгівлі, але й у створенні умов на внутрішньому рівні для ефективного залучення національної економіки в глобальні торговельні потоки.

Ключові слова: зовнішньоторговельна політика, інфраструктура ЗЕД, митне адміністрування, нетарифні заходи, прямі іноземні інвестиції, зовнішньоекономічна стратегія.

Е.И. Иванов,

Украинский государственный университет финансов
и международной торговли, г. Киев

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ КОМПЛЕКСНОЙ СИСТЕМЫ
ВНЕШНЕТОРГОВОЙ ПОЛИТИКИ ГОСУДАРСТВА**

Аннотация

Исследованы основные структурные элементы системы внешней торговли политики государства в контексте регулирования движения товаров и услуг в условиях углубления международного разделения труда. Проанализирована взаимосвязь между этими структурными элементами, а также между внешней торговлей и другими составляющими национальной экономической политики, как на внутреннем, так и на внешнем уровнях. На основе анализа установлены главные требования и основные принципы по формированию и осуществлению эффективной всеобъемлющей внешнеторговой политики государства на современном этапе развития мирохозяйственных отношений. Обоснована необходимость рассмотрения внешнеторговой политики не только в контексте регулирования международной торговли, но и в создании условий на внутреннем уровне для эффективного вовлечения национальной экономики в глобальные торговые потоки.

Ключевые слова: внешнеторговая политика, инфраструктура ВЭД, таможенное администрирование, нетарифные меры, прямые иностранные инвестиции, внешнеэкономическая стратегия.

Yevhen I. Ivanov,

Ukrainian State University of Finance and International Trade, Kyiv

**THEORETICAL BASIS OF COMPLEX SYSTEM
OF STATE FOREIGN TRADE POLICY**

Annotation

The basic structural elements of foreign trade policy in the context of regulation of goods and services flows under the deepening of international division of labor are investigated. The

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

interconnection between the structural elements and between foreign trade policy and other components of national economic policy, both in the domestic and foreign levels, is analyzed. Based on the analysis, the essential requirements and basic principles for effective formulation and implementation of a comprehensive foreign trade policy at the present stage of the world economy development are defined. The necessity of foreign trade policy consideration in the context of creation the domestic level conditions for the effective involvement of the national economy into global trade flows is proved.

Keywords: foreign trade policy, trade infrastructure, customs administration, non-tariff measures, foreign direct investment, foreign economy strategy.

Постановка проблеми. Подальше загострення міжнародної конкуренції та поглиблення міжнародного поділу праці (МПП) зумовлюють необхідність якнайефективнішого залучення національних економік у глобальні торговельні потоки. В таких умовах традиційна парадигма зовнішньоторговельної політики (ЗТП) держави, що зводиться лише до інструментарію регулювання експортних та імпорتنих операцій, не охоплює вичерпної системи засобів розв'язання проблеми зростання міжнародної конкурентоспроможності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). Це обумовлює необхідність теоретичного обґрунтування комплексної системи ЗТП держави, спрямованої на ефективну реалізацію національного ресурсного потенціалу в системі МЕВ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню структури ЗТП держави, її засадничих принципів і завдань присвячені роботи провідних вітчизняних економістів, зокрема В. Г. Андрійчука [1], А. А. Мазаракі [2], І. І. Пузанова [3], національних науково-дослідних інститутів [4] та найвпливовіших міжнародних економічних організацій (МЕО) [5; 6]. Однак розгляд даної проблеми серед вітчизняних науковців досі здійснюється переважно в рамках традиційної парадигми. Зокрема, виходячи з її передумов, фахівці НІСД у своїх прогнозах щодо України стверджують, що: «Подальша динаміка експорту залежатиме... насамперед від розвитку економічної ситуації в країнах партнерах та динаміки цін на провідні товари українського експорту» [4, с. 26]. Таким чином, з поля зору випадають внутрішні фактори зростання зовнішнього сектора вітчизняної економіки, а країні відводиться роль пасивного учасника міжнародного ринку.

Відповідні публікації МЕО спрямовані насамперед на дослідження загальної конкурентоспроможності національних економік і лише побіжно окреслюють характерні риси її зовнішньоторговельної складової. Відтак, питання визначення теоретичних засад комплексної системи ЗТП держави залишається недостатньо висвітленим у вітчизняних й іноземних джерелах та потребує подальших досліджень.

Мета дослідження – проаналізувати й охарактеризувати основні складові ЗТП держави, визначити взаємозв'язок між ними.

Актуальність дослідження. Більшість положень порядку денного раунду «Доха-розвиток» СОТ (щодо технічних бар'єрів у торгівлі, захисту прав

інтелектуальної власності, спрощення митних процедур тощо) виходять далеко за рамки традиційного інструментарію регулювання міжнародної торгівлі. Зважаючи на призначення СОТ виступати наддержавним регулятором з розв'язання найбільш значущих проблем у глобальній торгівлі, це є свідченням актуальності теоретичного обґрунтування таких положень в цілісній системі ЗТП держави.

Виклад основного матеріалу. Здатність виробляти й постачати на світові ринки конкурентоспроможну продукцію є основною рисою високого економічного розвитку країн у глобальному світі. Однак в умовах складної міжнародної спеціалізації та кооперації низка етапів виробництва і збуту продукції стикається з перешкодами, пов'язаними не лише з регулюванням руху товарів і послуг через кордон митних територій. На ефективність зв'язків між кооперантами з різних країн і доступ на зовнішні ринки все більше впливають заходи державного регулювання внутрішніх виробничих і торговельних відносин (технічні вимоги, санітарні і фіто-санітарні норми, правила визначення країни походження товару, субсидії тощо), а також якість функціонування відповідних державних інституцій (забезпечення ефективної та прозорої діяльності митних служб, розвиток транспортної і комунікаційної інфраструктури та їх демонополізація, створення сприятливого інвестиційного клімату). Тому система ЗТП держави повинна розглядатись як сукупність всіх складових (рис. 1).

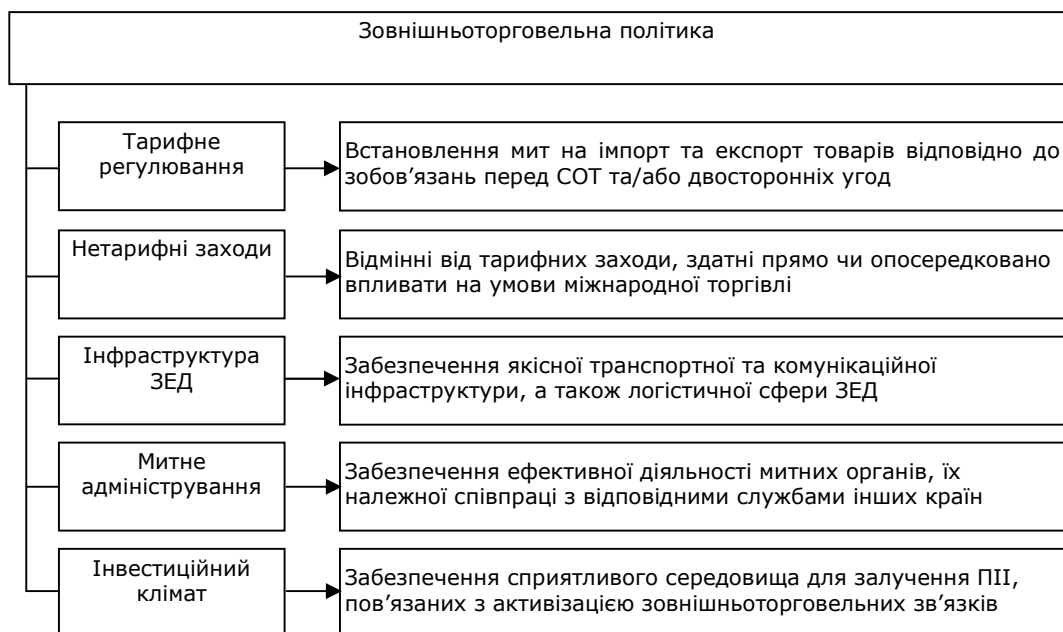

Рис. 1. Структура зовнішньоторговельної політики держави*

* Укладено автором, за джерелом [7, с. 7]

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Тарифні бар'єри значною мірою втратили роль фактичного регулятора міжнародного руху товарів і на даному етапі виконують переважно фіскальну функцію. Адже основна частина міжнародної торгівлі здійснюється на умовах преференційної торгівлі і режиму найбільшого сприяння, внаслідок чого мито не стягується майже з половини її щорічного обсягу [8, с. 7].

Однак митні тарифи продовжують зберігати вплив на світову торгівлю продукцією кінцевого використання (зокрема, одягом, взуттям, транспортними засобами, машинами й обладнанням [7, с. 112]) у зв'язку з поширеною практикою тарифної ескалації (зростання тарифної ставки відповідно до рівня обробки товару), а також через наявність тарифних піків (тарифних ставок, які більше, ніж втричі, перевищують середньоарифметичну ставку за всією товарною номенклатурою).

Негативні наслідки тарифної ескалації проявляються в труднощах розвитку високотехнологічних експортоорієнтованих галузей для країн, що розвиваються. Тарифні піки також діють переважно на користь розвинутих країн, оскільки низка країн, що розвиваються, усунули більшість своїх тарифних піків у рамках співпраці з СОТ та МВФ. Отже, окреслені проблеми залишаються основним предметом міжнародних переговорів та ЗТП країн світу у сфері тарифного регулювання.

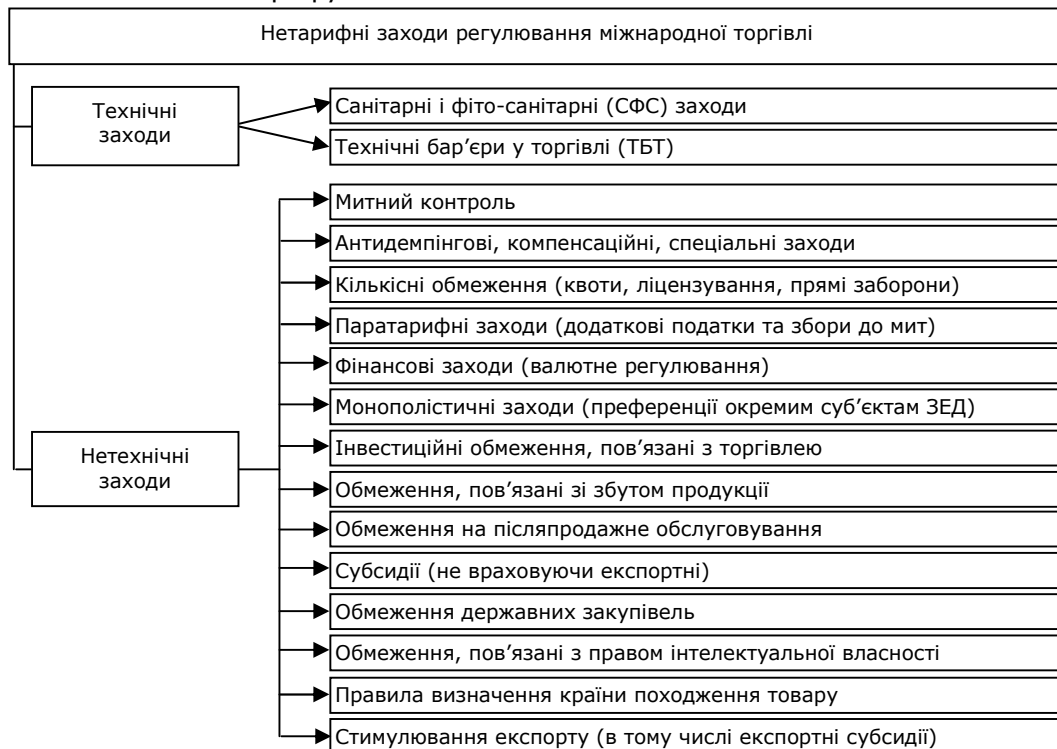
Що стосується нетарифних заходів, наведених на рис. 2, то вони охоплюють надзвичайно широке коло інструментів державного регулювання (крім митних тарифів), які прямо чи опосередковано впливають на міжнародну торгівлю.

Серед нетарифних заходів дедалі вагомішу роль на сучасному етапі відіграють також технічні бар'єри у торгівлі (ТБТ) та санітарні і фіто-санітарні (СФС) норми, використання яких подається передусім як елемент внутрішньої політики, спрямованої на забезпечення безпеки і здоров'я споживачів. Проте зазвичай вони є нормами якості та безпеки продукції, які значно перевищують прийняті в рамках багатосторонніх домовленостей, що дозволяє стверджувати про їх протекціоністський характер.

Для задоволення технічних стандартів і санітарних вимог країн-партнерів суб'єктам ЗЕД необхідно нести додаткові витрати на робочу силу і капітал задля впровадження на виробництві нового технологічного процесу, паралельно залишаючи потужності для виробництва товарів відповідно до стандартів, діючих на внутрішньому ринку.

Зважаючи на те, що частка ТБТ і СФС норм у всіх застосованих розвинутих країнами нетарифних заходах складає 74,4%, тоді як в країнах, що розвиваються, – 49,4% [9, с. 116], можна вважати, що на практиці вони використовуються розвинутих країнами з метою позбавити конкурентних переваг країни, що розвиваються, пов'язаних з низькою вартістю робочої

сили та преференційним доступом на іноземні ринки в рамках багатокolonного тарифу.

*Рис. 2. Структура нетарифних заходів регулювання міжнародної торгівлі за класифікацією ЮНКТАД**

* Джерело: [8, с. 4]

Щодо державної політики у сфері митного адміністрування, то вона (на відміну від митного контролю як нетарифного заходу щодо встановлення інспекційних оглядів та інших формальностей при митному очищенні) полягає в забезпеченні ефективної та прозорі діяльності митних органів, належної координації їхньої роботи з відповідними органами країн-партнерів з метою усунення додаткових витрат ресурсів і часу для суб'єктів ЗЕД. Аналогічна мета у сфері перевезення продукції стоїть перед політикою вдосконалення транспортної, комунікаційної інфраструктури і логістики.

Результати досліджень, визнаних МЕО, вказують на значний потенціал зростання експорту та ВВП від вдосконалення митного адміністрування та інфраструктури ЗЕД. Так, за підрахунками фахівців Всесвітнього економічного форуму [10, с. 14], за умови наближення кожною країною ефективності свого митного адміністрування, транспортної та комунікаційної інфраструктури хоча б на половину до кращих міжнародно-визнаних стандартів, світовий ВВП може збільшитися на 4,7%, експорт – на 14,5%, в

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

той час як повне скасування тарифів може збільшити глобальний ВВП лише на 0,7%, а експорт – на 10,1%.

При цьому потенціал зростання в країнах з нижчим рівнем розвитку є значно більшим. Наприклад, якщо для країн ЄС наближення ефективності митного адміністрування та відповідної інфраструктури до існуючих найвищих стандартів матиме наслідком зростання ВВП лише на 4,5%, експорту – на 1,7%, а імпорту – на 6,1%, то для країн пострадянського простору аналогічні кроки сприятимуть зростанню ВВП в цьому регіоні на 7,4%, експорту – на 71%, імпорту – на 33% [11, с. 3], а це, в свою чергу, – позитивному сальдо зовнішньої торгівлі.

Отже, національні економіки низки регіонів світу мають значний потенціал активізації своєї участі на світовому ринку товарів і послуг на основі проведення внутрішніх інституційних та інфраструктурних реформ.

Хоча інвестиційна політика охоплює широке коло заходів, вона тісно переплітається з зовнішньоторговельною у сфері забезпечення сприятливих умов для зростання конкурентоспроможності зовнішнього сектора через механізми надходження ПІІ, що активізують міжнародну торгівлю: полегшення доступу до міжнародних фінансів та залучення кредитів суб'єктами ЗЕД; трансфер ноу-хау та високих технологій; залучення в систему ТНК і відповідно торгівлю між афілійованими компаніями за трансфертними цінами [7, с. 73].

Необхідно звернути увагу, що вдосконалення інфраструктури ЗЕД також потребує залучення інвестицій, так само, як впровадження нових технологічних процесів для задоволення ТБТ і СФС норм потребує залучення недорогих пільгових кредитів та ПІІ, а ефект від зниження митних тарифів може бути повністю нівельований тривалими бюрократичними процедурами при митному очищенні та непрозорою діяльністю митних служб.

Таким чином, розгляд кожної з окреслених складових ЗТП держави у їх взаємодії та взаємозв'язку є критично необхідним для проведення результативної політики, адже упущення окремих елементів залишає бар'єри, які блокують чи збільшують вартість зовнішньоторговельних операцій для вітчизняних суб'єктів ЗЕД. Зокрема, досвід країн з перехідною економікою (в тому числі й України), в яких не відбулося якісної реструктуризації зовнішньої торгівлі, засвідчує, що сама лише торговельна лібералізація не спроможна забезпечити зростання ефективності від участі країни в МПП без здійснення супровідних внутрішніх реформ у сферах інфраструктури, діяльності митних служб, відповідного державного управління, залучення ПІІ для інноваційно-модернізаційного розвитку тощо.

Відтак, забезпечення комплексного та всеосяжного підходу до здійснення ЗТП можливе лише на базі формування зовнішньоекономічної стратегії,

покликаної узгоджувати діяльність усіх відповідних державних органів, їх співпрацю з громадськістю та приватним сектором щодо розв'язання проблем, пов'язаних зі сферою зовнішньої торгівлі, в контексті принципів та норм глобальної торговельної системи СОТ, а також двосторонніх домовленостей. Така стратегія повинна передбачати визначення пріоритетів ЗТП через узгодження інтересів суб'єктів ЗЕД і держави та формування на цій основі національних економічних інтересів і, відповідно, спільної мети залучення в систему МЕВ.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ефективна ЗТП держави можлива тільки в разі здійснення, виходячи з парадигми комплексного та всеосяжного підходу, що охоплює всі складові регуляторної політики, які прямо чи опосередковано впливають на умови зовнішньої торгівлі та конкурентоспроможність суб'єктів ЗЕД на міжнародному ринку.

Тарифне регулювання, нетарифні заходи, інфраструктура ЗЕД і митне адміністрування у тісному взаємозв'язку з інвестиційною політикою повинні розглядатися як невід'ємні елементи формування ЗТП та побудови зовнішньоекономічної стратегії держави.

Розглянуті теоретичні постулати комплексної системи ЗТП держави надалі мають перспективу практичного застосування при дослідженнях відповідної політики окремих країн та регіонів.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук В. Г. Теоретичні аспекти окремих елементів промислової складової зовнішньоекономічної політики України / В. Г. Андрійчук // Зовнішня торгівля. – 2010. – №4-5. – С. 9-16.
2. Мазаракі А. А. Регуляторна політика у сфері зовнішньої торгівлі / А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник. – К.: КНТЕУ, 2010. – 469 с.
3. Пузанов І. І. Фактори впливу на зовнішньоторговельну політику країн в умовах лібералізації і глобалізації світової економіки / І. І. Пузанов // Проблеми і перспективи розвитку співробітництва між країнами Юго-Восточної Європи в рамках Чорноморського економічного співробітництва і ГУАМ. – Одеса, 2011. – Ч. 2. – С. 607-615.
4. Формування моделі економічного розвитку України в післякризовому світі: [аналітична доповідь]. – К.: НІСД, 2013. – 65 с.
5. Shwab, K. The Global Competitiveness Report 2013-2014 / Klaus Shwab, Xavier Sala-i-Martin. – Geneva : WEF, 2013. – 551 p.
6. Doing Business 2014: Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises. – Washington : World Bank, 2013. – 306 p.
7. International Trade Centre. National trade policy for export success. – Geneva : ITC, 2011. – 160 p.
8. Nicita A. A preliminary analysis on newly collected data on non-tariff measures / Alessandro Nicita, Julien Gourdon. – New York and Geneva: UNCTAD, 2013. – 24 p.
9. World Trade Report 2012. Trade and public policies: A closer look at non-tariff measures in the 21st century. – Geneva : WTO, 2012. – 247 p.
10. Enabling Trade: Valuing Growth Opportunities. – Geneva : WEF, 2013. – 51 p.
11. Ferrantino M. Enabling Trade: Valuing Growth Opportunities. Online Appendix / Michael Ferrantino, Thierry Geiger, Marinos Tsigas. – Geneva : WEF, 2013. – 12 p.

References:

1. Andriichuk, V.H. (2010). Theoretical aspects of the individual elements of the industrial component of the foreign economic policy of Ukraine. *Zovnishnia torhivlia [Foreign trade]*, vol. 4-5, pp. 9-16 (in Ukr.).

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

2. Mazaraki, A.A., Melnyk, T.M. (2010). *Rehuliatorna polityka u sferi zovnishn'oi torhivli* [Regulatory policy in foreign trade]. Kyiv national university of trade and economics, Kyiv, 469 p. (in Ukr.).
3. Puzanov, I.I. (2011). Factors influencing the external trade policy of countries in the liberalization and globalization of the world economy. *In problemy i perspektivy razvitiia sotrudnichestva mezhdru stranami Yugo-Vostochnoi Yevropy v ramkakh Chernomorskogo ekonomicheskogo sotrudnichestva i GUAM* [Problems and prospects of cooperation between the countries of South-Eastern Europe in the framework of the Black Sea Economic Cooperation, and GUAM], no. 2, pp. 607–615 (in Ukr.).
4. Formation of the model of economic development of Ukraine in post-crisis world (2013). NISS, Kyiv, 65 p. (in Ukr.).
5. Shwab, K., Sala-i-Martin, X. (2013). *The Global Competitiveness Report 2013-2014*. World Economic Forum, Geneva.
6. Doing Business 2014: Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises (2013). World Bank, Washington.
7. International Trade Centre (2011). National trade policy for export success. International Trade Centre, Geneva.
8. Nicita, A., Gourdon, J. (2013). *A preliminary analysis on newly collected data on non-tariff measures*. United Nations Conference on Trade and Development, New York and Geneva.
9. World Trade Report 2012 (2012). Trade and public policies: A closer look at non-tariff measures in the 21st century. World Trade Organization, Geneva.
10. Enabling Trade: Valuing Growth Opportunities (2013). World Economic Forum, Geneva.
11. Ferrantino, M., Geiger, T., Tsigas, M. (2013). *Enabling Trade: Valuing Growth Opportunities*. Online Appendix. World Economic Forum, Geneva.

УДК 339.9

В.І. Мойсей,

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

ОСНОВНІ ЧИННИКИ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН

Анотація

У статті розглянуто основні чинники міжнародної міграції трудових ресурсів, а саме: мотиви зайнятості, демографічні проблеми окремих країн, ступінь культурної уніфікації, ставлення у суспільстві до іммігрантів, емігрантів, чинники притягання, відштовхування, доступність каналів міграції, сталість намірів, тривалість міграції, соціальні та сімейні зв'язки, право на соціальний захист в разі повернення. Хоча економічні чинники міжнародної трудової міграції не є єдиною групою чинників, але в більшості випадків вони головні. Головною проблемою з позиції управління міжнародною трудовою міграцією є комбінованість дії різних груп чинників. Розкрито, що дія будь-якого чинника міжнародної трудової міграції повинна обов'язково досліджуватися у сукупності, враховуючи вплив інших чинників.

Ключові слова: міжнародна міграція, країни-реципієнти, країни-донори, переміщення трудових ресурсів, чинники міжнародної міграції.

В.И. Мойсей,

Черновицкий торгово-экономический институт КНТЕУ, г. Черновцы

ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ МИГРАЦИИ ТРУДОВЫХ РЕСУРСОВ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ИЗМЕНЕНИЙ

Аннотация

В статье рассмотрены основные факторы международной миграции трудовых ресурсов, а именно: мотивы занятости, демографические проблемы отдельных стран, степень культурной унификации, отношения в обществе к иммигрантам, эмигрантам, факторы притягивания, отталкивания, доступность каналов миграции, постоянство намерений, длительность миграции, социальные и семейные связи, право на социальную защиту в случае возвращения. Хотя